

**ПРОБЛЕМНІ ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ
МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ****PROBLEMATIC PRACTICAL AND THEORETICAL ASPECTS OF REDUCING
MORAL DAMAGE UNDER THE UKRAINE'S LEGISLATION****Шеремет Т.В., студентка II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Чайка Т.С., студентка II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань існування та функціонування інституту моральної шкоди відповідно до законодавства України. Перш за все, відзначено, що збільшення кількості спорів, предметом яких є вимога про відшкодування моральної шкоди, не нівелювало наявність ряду як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних із цим питанням. До таких питань, зокрема, можна віднести невизначеність кола осіб, що можуть претендувати на компенсацію моральної шкоди, відсутність порядку, критеріїв розрахунку такого відшкодування, неоднозначність визначення в Цивільному кодексі України, непослідовність і протиріччя в судовій практиці тощо.

З огляду на це автором здійснено загальний аналіз сутності поняття моральної шкоди згідно із законодавством України. Крім того, на основі дослідження розвитку інституту відшкодування моральної шкоди в Україні, особливу увагу приділено визначенню основних факторів, які відображають сучасний стан цього інституту. Зокрема, авторами окреслено проблеми, пов'язані з відсутністю порядку та критеріїв розрахунку відшкодування моральної шкоди в Україні. Разом з тим, висловлено думку, що першоджерелом проблеми практичної реалізації права на відшкодування моральної шкоди є неготовність «потерпілих» осіб відстоювати свої права на відшкодування заподіяної їм моральної шкоди.

Крім того, на основі узагальнення законодавчих положень та судової практики автори звертають увагу на те, що основна теза документів щодо відшкодування моральної шкоди зводиться до того, що, по-перше, право на відшкодування моральної шкоди повинно бути передбачено законом або договором, і суд повинен встановити, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями вони заподіяні, в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та на яких підставах він її так оцінює, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Враховуючи зазначене, у статті зроблено висновок, що нагальною є необхідність удосконалення законодавчого регулювання відшкодування моральної шкоди, зокрема, щодо вироблення методики визначення заподіяння моральної шкоди та розміру її компенсації, яка повинна включати в себе критерії оцінки завданої моральної шкоди, визначення ступеню страждань та їх характеру. Разом з тим, методика повинна встановлювати перелік доказів, якими можуть бути обґрунтовані заподіяння моральної шкоди та розміри її відшкодування.

Ключові слова: відшкодування, моральна шкода, методика, судова практика, порядок та критерії розрахунку, докази.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов существования и функционирования института морального вреда в соответствии с законодательством Украины. Прежде всего, отмечено, что увеличение количества споров, предметом которых является требование о возмещении морального вреда, не нивелировало наличие ряда как теоретических, так и практических проблем, связанных с этим вопросом. К таким вопросам, в частности, можно отнести неопределенность круга лиц, которые могут претендовать на компенсацию морального вреда, отсутствие порядка, критериев расчета такого возмещения, неоднозначность определения в Гражданском кодексе Украины, непоследовательность и противоречия в судебной практике и тому подобное.

Учитывая это, авторами осуществлен общий анализ сущности понятия морального вреда в соответствии с законодательством Украины. Кроме того, на основе исследования развития института возмещения морального вреда в Украине, особое внимание уделено определению основных факторов, отражающих современное состояние этого института. В частности, авторами обозначены проблемы, связанные с отсутствием порядка и критериев расчета возмещения морального вреда в Украине. Вместе с тем, высказано мнение, что первоисточником проблемы практической реализации права на возмещение морального вреда является неготовность «потерпевших» лиц отстаивать свои права на возмещение причиненного им морального вреда.

Кроме того, на основе обобщения законодательных положений и судебной практики авторы обращают внимание на то, что основной тезис документов по возмещению морального вреда сводится к тому, что, во-первых, право на возмещение морального вреда должно быть предусмотрено законом или договором, и суд должен установить, чем подтверждается факт причинения истцу потерь неимущественного характера, при каких обстоятельствах или какими действиями они причинены, в какой сумме или в какой материальной форме истец оценивает причиненный ему ущерб, и на каких основаниях он их так оценивает, а также иные обстоятельства, имеющие значение для разрешения спора.

Учитывая указанное, в статье сделан вывод, что насущной является необходимость совершенствования законодательного регулирования возмещения морального вреда, в частности, выработка методики определения причинения морального вреда и размера ее компенсации, которая должна включать в себя критерии оценки причиненного морального вреда, определение степени страданий и их характера. Вместе с тем, методика должна устанавливать перечень доказательств, которым может быть обосновано причинение морального вреда и размеры его возмещения.

Ключевые слова: возмещение, моральный вред, методика, судебная практика, порядок и критерии расчета, доказательства.

The article is devoted to the research of problematic issues of the existence and functioning of the Institute of moral hazard in accordance with the legislation of Ukraine. First of all, it was noted that the increase in the number of disputes subject to the claim for compensation for non-pecuniary damage was not offset by the presence of a number of theoretical as well as practical issues related to this issue. These issues include, in particular, the uncertainty of the range of persons who can claim moral damage, the lack of order, the criteria for calculating such compensation, the ambiguity of the definition in the Civil Code of Ukraine, inconsistency and contradictions in judicial practice, etc.

In view of this, the authors carried out a general analysis of the essence of the notion of non-pecuniary damage in accordance with the legislation of Ukraine. In addition, on the basis of research into the development of the Institute for the Compensation of Moral Harm in Ukraine, special attention is paid to determining the main factors reflecting the current state of the institute. In particular, the authors outlines the problems associated with the lack of order and criteria for calculating the compensation for moral harm in Ukraine. At the same time, the view was expressed

that the primary source of the problem of the practical realization of the right to compensation for non-pecuniary damage is the unwillingness of "victim" persons to uphold their rights to compensation for moral damage inflicted on them.

In addition, on the basis of generalization of legislative provisions and jurisprudence, the author notes that the main thesis of these documents on the compensation of non-pecuniary damage is reduced to the fact that, first, the right to compensation for moral damage must be provided for by law or agreement, and the court shall establish what the fact of causing the plaintiff to cause loss of non-property character, in what circumstances or by what actions they are caused, in what amount or in what material form the plaintiff assesses the harm he caused and on what grounds end so estimates and other circumstances relevant to the dispute.

Taking into account the aforementioned, the article concludes that it is urgent to improve the legislative regulation of compensation for moral damage, in particular, regarding the elaboration of a method for determining moral damage and the amount of its compensation, which should include criteria for assessing moral damage, determining the degree of suffering and their nature. However, the methodology should establish a list of evidences that can justify moral damage and the amount of its compensation.

Key words: indemnity, moral harm, methodology, judicial practice, order and calculation criteria, proofs.

Останнім часом почастишали звернення в судові інстанції з позовами про відшкодування моральної шкоди. Перш за все, це зумовлено тим, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю згідно зі статтею 3 Конституції України. Крім того, серед прав, закріплених у фундаментальному II розділі Конституції, є право на відшкодування шкоди, зокрема, і моральної [1].

Однак збільшення кількості спорів, предметом яких є вимога про відшкодування моральної шкоди, на жаль, не нівелювало наявність ряду як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних із цим питанням. До таких питань, зокрема, можна віднести невизначеність кола осіб, що можуть претендувати на компенсацію моральної шкоди, відсутність порядку, критеріїв розрахунку такого відшкодування, неоднозначність визначення в Цивільному кодексі (далі – ЦК) України, непослідовність і протиріччя в судовій практиці тощо. У зв'язку з останнім ця проблематика є частим предметом обговорення правознавцями, юристами-практиками та звичайними громадянами.

Питання відшкодування моральної шкоди часто порушуються цивілістами у зв'язку з низкою практичних та теоретичних проблем застосування цього інституту. Зокрема, до таких дослідників належать А.Ю. Бабаскін, М.К. Галаянтіч, М.М. Фролов, О.В. Гришук, І.М. Забара, О.В. Крикунов, В.Є. Мармазов, Л.Л. Нескороджена, І.С. Ніжинська, Н.В. Павловська, В.П. Паліюк, Я.С. Протопопова, В.Т. Смирнов, Л.П. Решетник, В.Д. Чернадчук та інші.

Метою статті є проведення загального аналізу поняття моральної шкоди, а також на основі дослідження розвитку інституту відшкодування моральної шкоди в Україні, наведення основних факторів, що відображають сучасний стан цього інституту, зокрема, окреслення проблем, пов'язаних із відсутністю порядку та критеріїв розрахунку відшкодування.

Проблема визначення розмірів моральної шкоди в українській правозастосовній практиці актуальна вже не перший рік. Так, ця проблема виникла з моменту вступу в силу Закону України «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян та організацій» від 06 травня 1993 року [2], коли Цивільний кодекс Української РСР [3] був доповнений статтею 4401 про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Адже, як відомо, радянське законодавство взагалі не оперувало таким поняттям як «моральна шкода» і не містило механізмів його відшкодування.

Відповідно до згаданої статті 4401 кодексу при визначенні розмірів компенсації за завдану моральну шкоду враховуються як суть позовних вимог, так і характер діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичні або моральні страждання потерпілого, а також інші негативні наслідки [3].

Необхідно зазначити, що вже тоді законодавець вирішив закріпити в кодексі нижню «планку» суми компенсації за завдану моральну шкоду в розмірі не менше п'яти мінімальних заробітних плат. Нижній поріг відшкодування моральної шкоди в розмірі не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць незаконного перебування під слідством і судом був також

встановлений частиною 3 статті 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року [4].

Цілком очевидно, що всі фактори, перераховані в статті 440 кодексу, повинні були враховуватися для визначення розміру відшкодування. Вони є оціночними і суб'єктивними, позаяк неможливо оцінити в грошових одиницях глибину «фізичних чи моральних страждань», «ступінь» вини особи і так далі. Таким чином, проблема полягала у відсутності чітко сформульованих критеріїв та загального методу оцінки розміру компенсації моральної шкоди, бо позначені законодавцем критерії в силу їх розмитості абсолютно не допомагали суду обґрунтувати хоча б вказаний у рішенні розмір компенсації.

Такий стан речей на практиці відразу призвів до того, що розмір відшкодування моральної шкоди став залежати від особистого розуміння судом самого інституту компенсації за завдану моральну шкоду, що само по собі нерозривно пов'язано з поняттями «справедливості», «добра і зла», «совісті», про які кожен має різні уявлення. Безсумнівно, розмір присудженої суми компенсації також залежав від суб'єктивного ставлення судді, який розглядав конкретну справу, до учасників судового процесу. Свою роль може зіграти будь-який фактор: симпатія чи антипатія до позивача або відповідача; можливість для однієї зі сторін «вплинути» на суддю для прийняття ним «правильного» рішення тощо.

З часом, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», зазначалося, що моральна шкода може полягати, зокрема, у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з нанесенням шкоди здоров'ю, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. Крім того, пункт 9 цієї постанови вказує на те, що розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та розміру страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення і тощо), а також з огляду на інші обставини. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь падіння престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для повернення до первісного стану [5].

Однак, на наш погляд, вищенаведений пункт постанови також не містить конкретних вказівок, які дозволили б суду обґрунтовано визначати розмір компенсації при вирішенні тієї чи іншої справи.

З моменту вступу в силу Цивільного кодексу України [6] з'явилася і нова стаття, яка стосувалася відшкодування моральної. Так, у ч. 2 ст. 23 ЦК встановлено, що моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Крім того, у наведеній статті вказується, що моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом [6].

Вищевказане і є основними законодавчими положеннями, які регулюють відшкодування моральної шкоди на сьогодні. Однак, очевидним є те, що зазначена норма не дає визначення поняття «моральної шкоди», однак, у науковій літературі висловлюються думки, що такий підхід законодавця є цілком виправданим, оскільки існує об'єктивна неможливість чіткого визначення цього оціночного поняття, тому в ст. 23 ЦК окреслено лише прояви такої шкоди [7].

Разом з тим, безсумнівним є те, що в новому цивільному кодексі більш детально викладені критерії, які повинні враховуватися судами при визначенні розмірів компенсації за завдану моральну шкоду, зокрема, критеріїв стало більше, але легше від цього нікому не стало, позаяк їх «розмитий» характер зберігся. Тому, ми вважаємо, що недосконалість чинного законодавства полягає, перш за все, в тому, що ним не розроблена чітка методика визначення розміру моральної шкоди і не визначене коло доказів, на підставі яких суд може прийняти рішення про наявність моральної шкоди та обґрунтувати розмір його відшкодування.

Так, внести певну ясність у питання про визначення розміру відшкодування моральної шкоди намагалося Міністерство юстиції України. Так, у своєму листі від 13.05.2004 р. № 35-13/797, адресованому міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, міністерство виклало власні Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» [8]. Питанням визначення розміру шкоди присвячений 6-й розділ методичних рекомендацій. В основному він повторює положення статті 23 Цивільного кодексу України в редакції 2003 р. і пункту 9 вищевказаної постанови Верховного Суду України № 4. Однак новим було те, що п. 6.4 методичних рекомендацій зазначав, що моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, адже немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватною справжнім стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз, тим більше, коли така компенсація стосується юридичної особи. У будь-якому випадку розмір відшкодування повинен бути адекватний нанесеній моральній шкоді.

Таким чином, було повторено відому тезу про суто умовний характер компенсації завданої моральної шкоди, висловлену в науковій літературі, в тому числі і відомим

російським вченим А.М. Ерделевським. Так, він вказує що «немає інструментів для точного вимірювання абсолютної глибини страждань людини, а також підстав для вираження глибини цих страждань у грошах. У коштах може бути виражена лише компенсація за перенесені страждання. Іншими словами, це своєрідний штраф, який і стягується з заподіювача шкоди на користь потерпілого і призначений для згладжування негативного впливу на психіку потерпілого у зв'язку із завданням йому страждань. Оскільки глибина страждань не піддається точному виміру, а в грошах не вимірні в принципі, неможливо говорити про будь-яку еквівалентність глибини страждань розміру компенсації. Однак розумно і справедливо припустити, що більший глибині страждань повинен відповідати більший розмір компенсації, і навпаки, що розмір компенсації повинен бути адекватним перенесеним стражданням [9, с. 55–67]. Виплата майнової компенсації за немайнову шкоду завжди буде нести в собі елемент умовності через відсутність загальних «одиниць виміру» матеріальної і нематеріальної субстанцій. Однак відповідно до листа Мін'юсту від 20.09.2013 р. № 10.3-26/618 прийнято рішення про припинення застосування цієї методики [10].

Наразі склалася така ситуація, що зважаючи на відсутність будь-яких орієнтирів, за допомогою яких суд міг би визначити розміри компенсації за завдану моральну шкоду, судовою практикою в Україні пішла шляхом встановлення пропорційності між сумами заявленої матеріальної та моральної шкоди. Звичайно, тут мова йде про справи, коли в одному позові заявляються вимоги про стягнення як моральної, так і матеріальної шкоди. Причому цей факт має місце, незважаючи на те, що частина 4 статті 23 чинного Цивільного кодексу України передбачає, що моральна шкода компенсується незалежно від матеріальних збитків, що підлягає компенсації і не пов'язано з розміром такої компенсації [6].

У науці також вказується на необхідність розроблення чіткої методики та орієнтирів, які б допомагали вирішувати судам питання про відшкодування моральної шкоди, перш за все, керуючись принципом справедливості. Так, А.М. Ерделевський стверджує, що доцільно було б доповнити нормативну базу мінімальними та максимальними межами відшкодування моральної шкоди. Він вважає, що це полегшить судам визначення розміру відшкодування моральної шкоди [9, с. 57]. Натомість В.О. Кучер зазначає, що, з одного боку, правильно, що цивільне законодавство не визначає розміри компенсації моральної шкоди, а з другого – це призводить до різноманітності судової практики, значних диспропорцій розміру присуджених виплат [11].

Крім того, законодавець не дає роз'яснень щодо того, яким чином позивач повинен доводити ступінь понесених страждань і немайнових витрат.

Так, лише окремим аспектам вищевказаної проблеми приділено увагу в постанові Пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 4 «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» [12], постанові Пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі» [13], постанові Пленуму Вишого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [14].

Основна теза таких документів щодо відшкодування моральної шкоди зводиться до того, що, по-перше, право на відшкодування моральної шкоди повинно бути передбачено законом або договором, і суд повинен встановити,

чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями вони заподіяні, в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду, та на яких підставах він її так оцінює, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Так, наприклад, виходячи з узагальнень судової практики, факт нанесення фізичних страждань може бути підтверджений довідками з лікарні, виписками з історії хвороби, актом медичного обстеження, висновком судово-медичного експерта. При доведенні моральної шкоди у вигляді фізичних страждань необхідно переконати суд у тому, що позивач зазнав сильного фізичного болю, що підтверджується документально або показаннями свідків. Доказами заподіяння моральної шкоди у зв'язку з наклепом і образами можуть бути показання свідків, аудіо- та відеозаписи або письмовий документ, якщо образу виражено в письмовій формі.

Також доказами заподіяння моральної шкоди можуть бути документи, що підтверджують звернення за допомогою до психолога, психіатра, до медичних закладів зі скаргами на розлад здоров'я. Варто зазначити, що ці медичні документи повинні фіксувати, що причиною розладу здоров'я є факт заподіяння моральної шкоди через певну подію. Якщо предметом спору є відшкодування моральної шкоди через незаконне притягнення до кримінальної відповідальності, обмеження свободи, то доказовою базою може бути виправдальний вирок. У разі втрати близької людини довести потрібно близькість родинних зв'язків, характер взаємин між заявником і загиблим родичем, факт спільного проживання чи ведення спільного господарства, наявність спільних інтересів, друзів тощо.

У той же час, з огляду на специфіку моральної шкоди та відшкодування моральної шкоди, слід взяти до уваги суб'єктивну сторону питання. Заявнику необхідно підтвердити характер та обсяг моральних, фізичних і душевних страждань, оскільки при визначенні розміру моральної шкоди суди мають право приймати рішення щодо пропорційності заявлених вимог, виходячи з тривалості страждань і інших характеристик.

Крім того, слід враховувати і те, що за загальним правилом особа несе відповідальність за завдання моральної шкоди згідно зі ст.1167 ЦК тільки в разі наявності вини такої особи [6]. Крім того, моральна шкода може існувати лише у випадку позадоговірних відносин.

Наприклад, Касаційний цивільний суд у постанові справ №№ 336/2433/17-ц та 337/28/17 зазначає, що моральна шкода відшкодовується потерпілій особі її заподіювачем, між якими існують відносини, які за всіма критеріями відповідають вимогам ст. 1 ЦК, якщо окремим законом на такі відносини, які не є цивільними за визначенням, не поширюються правила цього кодексу в субсидіарному порядку.

Компенсація моральної шкоди є способом захисту цивільних прав та інтересів і застосовується в разі наявності всіх умов (підстав) для притягнення особи до цивільно-правової деліктної відповідальності, в якій деліктом є цивільне правопорушення. Такими умовами є протиправність у діях, наявність шкоди (у цьому випадку моральної), вина, крім випадків, коли шкоду завдано органом державної влади або місцевого самоврядування, органом влади АР Крим, причинний зв'язок між настанням шкоди та протиправними діями.

Так, вітчизняні суди неодноразово наголошували на тому, що відповідальність за моральну шкоду вимагає

визначення складу правопорушення, елементами якого є шкода, протиправна поведінка, причинний зв'язок між ними. Відсутність хоча б одного із цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду. Факт наявності моральної шкоди потребує доведення у встановленому законом порядку, оскільки така шкода є самостійним видом шкоди й умовою цивільно-правової відповідальності [7].

Виходячи з вищевказаного, необхідно виробити єдиний підхід до відшкодування моральної шкоди шляхом законодавчого регулювання цього питання, систематизації існуючих норм і судової практики. Це дозволить виробити загальну доказову базу відшкодування моральної шкоди за різними категоріями справ.

Крім того, цікавим є те, що Європейський Суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях вказував, що при вирішенні питань, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди, національні суди повинні виходити із презумпції спричинення моральної шкоди позивачу відповідачем та обов'язку саме відповідача спростувати таку презумпцію. Однак, в Україні законодавство та судова практика йдуть у протилежному напрямку [15].

Разом із тим, слід зазначити, що до Верховної Ради України подано проект закону № 8396 «Про регулювання діяльності з визначення розміру моральної (немайнової) шкоди». Його автори пропонують вдосконалити інститут моральної шкоди, щоб суди мали певні орієнтири під час ухвалення рішень. Зокрема, проект визначає перелік випадків, у разі настання яких особа може претендувати на компенсацію моральної шкоди. Водночас міститься застереження, що ці правила не стосуватимуться поширення недостовірної інформації у ЗМІ. Цікавим є й те, що визначенням розміру моральної шкоди зможуть займатися лише особи, які отримали відповідне кваліфікаційне свідоцтво, або суб'єкт господарювання, у штаті якого значимість бодай один такий фахівець. Всі експерти з моральної шкоди будуть вноситися до спеціального реєстру. Крім того, проект не визначає ні нижньої, ні верхньої межі моральної шкоди, а затвердження методики визначення розміру моральної шкоди доручається уряду [16].

Крім того, усі наведені проблеми у законодавстві України стосуються перш за все процедури реалізації права на відшкодування моральної шкоди, однак першоджерелом проблеми практичної реалізації такого права, на нашу думку, є саме неготовність «потерпілих» осіб відстоювати свої права на відшкодування заподіяної їм моральної шкоди. Більш того, далеко не всі громадяни взагалі знають про існування такого права, не кажучи вже про механізм його реалізації.

Варто зазначити, що інститут відшкодування моральної шкоди в Україні вимагає активного розвитку за рахунок об'єднання зусиль наукового, адвокатського та судового корпусу, при обов'язковій підтримці з боку держави. Крім того, нагальною є необхідність удосконалення законодавчого регулювання відшкодування моральної шкоди, зокрема, щодо вироблення методики визначення заподіяння моральної шкоди та розміру її компенсації, яка повинна включати в себе критерії оцінки завданої моральної (немайнової) шкоди, визначення ступеню страждань та їх характеру.

Методика повинна встановлювати перелік доказів, якими можуть бути обґрунтовані заподіяння моральної шкоди та розміри її відшкодування. Разом з тим, сприяти цьому буде формування у населення впевненості, що свої права треба відстоювати. Як наслідок, поступово права людини дійсно стануть пріоритетом для нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій: Закон України від 06.05.1993 № 3188-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 24. С. 259.
3. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI (втрата чинності від 01.01.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (дата звернення: 06.04.2019).

4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. С. 1.

5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 06.04.2019).

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. С. 356.

7. Савченко О. Вимірювачі страждань. Чи збільшаться суми компенсації за моральну шкоду, якщо їх доручать визначати спеціально навченим експертам? *Закон і Бізнес*. 2018. № 28 (1378). URL: https://zib.com.ua/ua/print/133709chi_zbilshatsya_sumi_kompensacii_moralnoi_shkodi_dumka_yuri.html (дата звернення: 06.04.2019).

8. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди»: Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004. № 35-13/797. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04 (дата звернення: 06.04.2019).

9. Ерделевський А.М. Компенсація моральної шкоди. Москва: МАУП, 1996. 240 с.

10. Щодо листа Мін'юсту від 13 травня 2004 року № 35-13/797: Лист Міністерства юстиції України від 20.09.2013 № 10.3-26/618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-618323-13> (дата звернення: 06.04.2019).

11. Кучер В.О. Визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Вип. 1. С. 120–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nviduv_2014_1_15 (дата звернення: 06.04.2019).

12. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13> (дата звернення: 06.04.2019).

13. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14> (дата звернення: 06.04.2019).

14. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12> (дата звернення: 06.04.2019).

15. Рішення Європейського суду з прав людини від 15.10.2009 у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». *Офіційний вісник України*. 2010. № 13. С. 651.

16. Проект Закону про регулювання діяльності з визначення розміру моральної (немайнової) шкоди № 8396 від 23.05.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64076 (дата звернення: 06.04.2019).

УДК 347.66

ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ ЗДІЙСНЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ

ORDER OF CALCULATION AND APPLICATION OF TERMS OF REALIZATION OF PROBATE LAWS

Юніна М.П., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Рец В.В., курсант II курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню порядку обчислення та застосування строків здійснення спадкових прав, зокрема, строків прийняття та відмови від спадщини. У статті автори визначають найбільш актуальні питання, що виникають наразі у порядку обчислення вказаних строків, та подають можливі шляхи їх вирішення. До таких питань автори відносять, зокрема, відсутність у чинному законодавстві вказівки на строк, протягом якого спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, може звернутися до суду для вирішення питання про поновлення такого строку.

Ключові слова: спадкове право, спадщина, строк, прийняття спадщини, відкриття спадщини.

Статья посвящена исследованию порядка определения и применения сроков осуществления наследственных прав, в частности, сроков принятия и отказа от наследства. В статье авторы определяют наиболее актуальные вопросы, возникающие в процессе определения указанных сроков, и рассматривают возможные пути их решения. К таким вопросам авторы относят, в частности, отсутствие в действующем законодательстве указания на срок, в течение которого наследник, который пропустил срок для принятия наследства, может обратиться в суд для решения вопроса о возобновлении такого срока.

Ключевые слова: наследственное право, наследство, срок, принятие наследства, открытие наследства.

The article is devoted to the study of the procedure for calculating and applying the terms of the implementation of inheritance rights, in particular, the terms of acceptance and renunciation of the inheritance. Acceptance of the inheritance consists of a certain set of actions, which indicate the desire of the person to accept the inheritance and to acquire the rights and responsibilities of the heir. The ability to exercise his will in relation to the inheritance through its acceptance or refusal to accept it exists from the heirs for a certain period. This is the time set by the article. 1270 of the Civil Code of Ukraine, the six-month period, which begins with the opening of the inheritance. This period begins to expire on the day of death of the testator, and not from the next day, as the general rule for calculating terms is established. Also, the law provides for a special period for the adoption of the inheritance, which only applies to certain heirs subject to certain conditions. In particular, these are heirs who take the inheritance only as a result and as a result of the rejection or rejection of its acceptance by other heirs in accordance with the law